

վարութեան սուրհանդակ Պ. Ռիշ-նալտ Բաբբը Վաղղիական Լորդս շուգենաւով Ստրալիայէն հոս հասաւ պաշտօնական գիրեր բերելով Մեգլի-այ դեսպանին :

— Պրեսպայէն և ուրիշ տեղերէն եկած գիրերը կը ծանուցանեն, թէ անցեալ շաբթուան ցուրտը մեծ քիտս հասաւ քեր և մետաքսի մշտկութեան : Հատ տեղեր արդէն կանցած թիւերն ենքուն կէսը և մէկ քանի տեղեր ալ երկու երրորդը սառեր են : Պրեսպայի գաւառին մէջ վնասը խիստ մեծ եղեր է : Թիւերն ենքուն գաւառի բոլոր այգիները : ձիւթնները և պղպեղը ծառերը քիտսուեր են : Լոմոթները (ցորեն, գարի, եւ այլն) բարեբաղդաբար անվնաս մնացեր են :

— Բանի մը ամիս առաջ Մանալուտ Վիւզի յունաց եկեղեցին կողպտող չափաւորները 15 աղանիսացի աւելաձի անդէս շաբթուա ձեռք անցան Պէյքոզ լուի տեսչութեան վերակայու Մեքիսի պաշտօնին աշակերտը խուզարկութեամբը :

— Մեքիսի հինգշաբթի իրիկուան ժամը երկուքին ատենները Սուլթան Պալատի մէջի թիւն տակը Հաջիբալաբ Կոթալը ըստած փաղցին մէջ հրդեհ պատահելով 8 խանութ արեցաւ :

— Մեքիսի ուրբաթ իշխի կողմերը իրտաթ մը տաճի մը հետ կուր ընելով, առաջինը գլխէն ծանր վնասուրեցաւ և երկրորդը զարնուեցաւ մեռաւ : Սպաննողը բանտ է :

— Իւսթիւտարի մօտ Պուլլուրըն անուն գիւղէն 20 փայրկանի չափ հեռու հին գերեզմանատուն մը անցեայնէրը քար հանելու համար փորուելով քանի մը սիւներ և հնութեան մնացորդներ երևան ելան : Լատի քայլ ալ տեղ տեղ փորելով հին շէնքեր և քանի մը պրփրտեան կձէ (սօմաք) սիւներ և արձանագրութիւն ունեցող քարեր ալ ելան. ուսկից կ'երևի, որ հին ժամանակը հոս բնակաւէտ քաղաք մը կայ եղեր :

— Օմիւռնիայէն հետեւեալը կը գրեն :

Մեքիսի երեքշաբթի երկու տաճիկ Պուլա գիւղը կերթան ու Բանաթթ անունով ջայն վաճառականի մը տղուկ կը ծախեն. գիշերն ալ անոր տունը կը մնան : Հետեւեալ օրը իրենց ծախած տղուկին գինը 700 զուռուշ կ'առնեն ու գիւղին մէջ սրճարան մը կերթան ուր քանի մը հոգի թուղթ կը խաղալին : Հոս անիտհեմութեամբ ստակը նորէն կը համբէն ու բովերին գանուած 500 զուռուշ ալ վրան կ'եւելցնեն ու կ'ըսեն թէ Պուրիսիւս պիտի երթան, որ Պուլապէն ութ ժամ հեռու է : Բիշ մը ետքը ծամբայ կ'ընեն, ու կարծ ըլլալու համար լեռներուն մէջէն կ'երթան : Բայց ժամ մը ծամբայ երթալէն ետեւ, գէմերնին հինգ հոգի կ'ընեն, վրանին կրակ կ'ընեն ու ստակները պահող տաճիկը կ'ապանեն : Ինկերը քիչ մը ետ մնացած ըլլալով, կը փախչի ու կ'ազատի :

Բնակիւնաբար այս չարագործութեան կատարող Պուլապի բնակիչներուն վրայ իշխալով, մասնաւորապէս սրճարանին մէջ գանուողներուն վրայ, Սեմապա ախ Լիւ փաշան կանչել տուաւ գեղին յայն առաջնորդները ու արգարացի յանգիւստութիւններ անոնց ընելէն ետեւ, տասն օր ժամանակ տուաւ, որ կամ չարագործները գանեն իր ձեռքը յանձնեն, կամ 32,200 զուռուշ վճարեն, այսինքն 31,000 զուռուշ արեան գին ըստ մահմադական օրինաց և 1200 զուռուշ ալ գործուած ստակը :

Լայս բանը մեծապաշտել կուսակալին անցեալները հրովարտաբաւ ըսած տնօրէնութիւններուն առաջին գործադրութիւնն է, և կը յուսացուի, որ եղբնադործութեան պատիժը այսպէս

շուտ հասնելով, օգտակար աղբեցութիւն մը կ'առնենայ :

— Սուրիէ 1 իրթօր 1 անկուռա, որ Վաղղիայ կայսերական կառավարութեան հրամանաւ՝ Տաճիկստանի Լիւանիս երկրները գաղած էր գիւնական պաշտօնով մը, Վաղղիա կը գառնայ իւր ճանապարհորդութիւնը կատարելով : Սուրիէ 1 անկուռայի հետ թարսուսի Վաղղիայ Հիւպատոսարանի առաջին թարսման հօճա Պետրոս Ռօքը կայ, որ բոլոր գաղած տեղերը ի միասին էր, և մեծ ծառայութիւններ ըրեր է իւր արթնութեամբը շատ գիտար պարագայներու մէջ, որոնք աւելի վրտանգաւոր էին անկախ Բիւրտերու բնական ծամբուն վտանգներէն : Սուրիէ 1 անկուռան Սիս, Թարսուս, Լատանա, Սաւաշ, Սելեկիա, Սիւսիս, Կորիկոս և Նեմուռ գնաց, որոնք աւմեն ալ հայաբնակ էին և հիմա մեծագոյն մասամբ կործանեալ են : Լայս զանազան քաղաքներուն մէջ Սուրիէ 1 անկուռա շատ Հայերէն, Կուրդերէն և Հռոմէական խորագրութիւններ ժողոված է. շատ կարեւոր հին գրամներ ալ հաւաքած է Ռուբինեանց ժամանակէն մնացած, Հայերէն Կուրդերէն և Լատիներէն գրերով : Թարսուս անցուցած օրերը Սուրիէ 1 անկուռա բըրակի մը մէջ մանր արձաններ և եփած հոգէ ժամանակ գտաւ, զորոնք իւր կառավարութեան զրկեց : Սիւսիս և Սաւաշ ալ շատ մը արձանագրութիւններ ժողովեց, զորոնք մեծ դժուարութեամբ Վաղղիա ուղարկեց. վերջապէս Երաբերէն և Տաճիկերէն ձեռագիրներու անտուկ մը Վաղղիայ հասարակաց կրթութեան և կրօնից նախարարին խաւրեց : Սիս կեցած ժամանակը Սուրիէ 1 անկուռա Հայոց տէր Սիւսիսը Սրբազան կաթողիկոսի հիւրը ըլլալու պատիւ ունեցաւ, որն որ ամեն կերպիւ օգնեց իրեն Հեթում Բ. Թագաւորին շնորհ բերող տեսնելու, նմանապէս վանքը, որուն մէջ երեւելի սուրբերուն մատանքը կան : Սուրիէ 1 անկուռային անկարելի եղաւ որ Բարձրբերդ և Կապանի բերդերը տեսնէ, որովհետեւ Բուլղան օդուի ցեղէն անկախ թիւրքմէները ծամբուն վրայ յաճախելուն շատ վտանգաւոր է . . . :

Սուրիէ 1 անկուռա ութ ամիս պըտուտեցաւ փոքր Հայաստանի մէջ և շատ կարեւոր գիտելեաց ծանօթութիւններ գրած է, զորոնք Վաղղիայ մէջ պիտի հրատարակէ : Հայոց ազգը յիշեալ անձը միշտ պիտի տեսնայ այն ճանապարհորդաց գրութիւն, որոնք իրենց պարտ համարած են մարդկութեան շաց առջեւ բարձրացնելու այս ժողովուրդը, որ իւր երեւելի տաւրեգիւններով, ազնիւ բնաւորութեամբը և բարձրաստի ունեւթեամբը ամեն կերպիւ յարգանաց արժանի է :

Նշեալ լիւանի Վաղղիայի Նիւս Եօքը քաղաքէն Պուլիսիւս երթալու շուգենաբը հեծնող ծամբորդներուն մէջմէկ պանդոկապետի կերակրոց ցուցակ մը կուտան, որուն մէջ նշանակուած են ամեն տեսակ ուտելիքները և ըմպելիքները, որ կը գանուին երկաթուղայն վրայ եղած իջեւանները : Համբորդները ուղածնին կը նշանակեն ցուցակին վրայ գինը հաւտուցանելով, և շուգենապա պատաւորներէն թուանշան մը կ'ընելուն : Իջեւանը հասած ժամանակին պանդոկի մը մէջ պատրաստուած մեծ սեղանի մը քով իրենց տրուած թուանշանին համեմատ տրուած մը վրայ կը նստին և նշանակած կերակուրին կը գտնան : Հոգեկաւքը ծամբայ եղած ատենը երկաթուղայն գրագեղանէն երեքտրական հեռագրով իմաց կը տրուի ծամբուն վրայ գտնուած պանդոկապետներուն որոնք ծամբորդները չհա-

սած ուղածնին կը պատրաստեն :

Նշեալ Վաղղիական Բաշա քաղաքին մէջ կը կարգանք, որ Փարիզի բժշկական լրագրին գլխաւոր խմբագիր Պ. Լեքսանտը Սայէն բժիշկը մարմնոց մէջ գտնուած ծանուկ ջերմութիւնը գործադրելի ընելու հնարքը գտեր է. այսինքն առանց կրակի և միայն շփելով սենեակները, մեքենաները և այլն պէտք եղած ասորձան տաքցնել : Սայէն բժիշկը կը հաստատէ, որ իր գիւտը ապացուցեալ ճշմարտութիւն մըն է, և մօտեւս անոր փորձերը պիտի ըլլան : Լայս զարմանալի գիւտը, թէ որ քսուցե է, տնական անտեսութեան և արուեստից մէջ մեծ յեղափոխութիւն պիտի ընէ :

Իւլանիոյ մէջ համեստ գերդաստանէ տիկին մը սեւ որդի մը ծններ է, թէպէտ և ինքը և իր այրը ըստ պիտակամութեան Լայս ծննդաբերութիւնը եղած քաղաքին մէջ տասը տարիէ ի վեր մարդ գացած չըլլալով, բժիշկները պատճառը քննելու վերջապէս գտեր են, որ յիշեալ տիկինը լիւրիկայի սեւամարմ գերիներուն քաւած շարժարաններուն պատմութիւնները շատ կարգաւոր յղութեան ժամանակը, և միտքը միշտ անոնց վրայ զբաղեցնելով, ասանկ տարօրինակ ազդեցութիւն մը եղեր է իր ծննդեանը վրայ :

ՏՆՏԵՍԵԼԵՆ

ՕՍՄԵԼԵԼԵՆ

ԴՐԱՄԱՍԵՂԱՆԻՆ ԿՈՂՄԵՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ ՄԸ

« Կայսերական հրովարտաբաւ 1853 ապրիլ 5 ին 2000 զուռուշնայ բաժիններէ բաղկացեալ 200 միլիոն զուռուշի գրամաւորութիւն կառավարութեան առանձնաշնորհութեամբ և Լայսպա յի հասարակաց գրամաւորութեան սկզբանցը վրայ հաստատուած գրամաւորութեան միջեւ երկու ամիս իր գործողութիւնները պիտի սկսի :

« Լայս գրամաւորութեան ուսմանագրութիւնը արդէն կը տպուի և տասնհինգ օրէն պիտի հրատարակուի տաճիկերէն, հայերէն, յունարէն, գաղղիերէն և անգլիերէն լեզուով :

« Կը մնայ միայն 35,000 բաժիններուն երէքը, որոնք նախ օգոստոսի տնօրէնակալին և ապա կառավարութեան պաշտօնէից և տէրութեան նախարարներուն պիտի առաջարկուին :

« Ստացածը հաստատութեան պիտի առաջարկուի ապրիլ 5 էն այսինքն կայսերական հրովարտաբաւ եղած օրէն սկսեալ միջեւ վեց ամիս :

« Բաժանորդագրութիւնը պիտի սկսի սահմանագրութեան հրատարակութեան ետքը Կոստանդնուպոլսոյ մէջ, ուր պիտի ըլլայ գրամաւորութեան կեդրոնը :

« Իւրաքանչիւր բաժանորդ կը պարտաւորի կանխիկ գրած աւանդելու իր ստորագրած բաժիններուն գումարին մէկ տասններորդին չափով, մինչեւ օր իրենց վճարմանը փոխարէն բաժանորդագրութեան տոմսակներն ստանան :

« Թէ որ ուղղուած բաժինները բոլոր մնացածներէն աւելի ըլլան, նախապատուութիւնը աւալ գրուողներուն պիտի տրուի :

Կ. Պոլս 11/23 ապրիլ 1853 »

— Իւրաքանչիւր հրատարակուած ժամանակը գրամաւորութեան սահմանագրութեան օրինակը ձեռքերնին հանելով, անոր ամբողջ հրատարակութիւնը գալ շաբթուան թիւթերուն կը թողուի :

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Տրայիլի աւաւրական վեճիկը 1852 ին :

Սայրաբաղլարի գաղղիերէն Եւրոպայի լրագիրը իւր վերջին թուոյն մէջ 1852 Տրայիլի աւաւրական վրայօք հետեւեալ վիճակագրական լուրերը կը հրատարակէ :

1852 ին Տրայիլի մօտ տարանայ արժեքը եղաւ 224,179,300 զուռուշ և գուրս եղածինը եղաւ 105,052,656 զուռուշ : Լատինով ներս մտած ապրանքին գուրս եղածէն տարբերութիւնը կ'ընէ 119,126,644 զուռուշ, որ Տրայիլի գինը Պարսկաստան անցած վաճառքներուն արժեքն է. և այս տարբերութիւնը անցեալ տարուան պէտք Պարսկաստան վճարուեցաւ գրամով, որոնց մեծ մասը Տիւրքիան Լայսպայի վրայ քաշուած փոխանակագիրներու հետ փոխուեցաւ :

Լատինիներ մօտ նաւերուն ցուցակը իրենց տարած ապրանայ արժեքով :

51 Օմանէն շուգենա	
որոնց տարած ապրանայ արժեքն է զուռ 120,225,152	
120 Լատինական	9,525,440
171 Օմանէն	129,750,592
20 Լայս շուգենա	52,803,996
1 Լայս	73,984
21 Լայս	52,877,980
17 Լայս շուգենա	40,057,940
3 Լայս	295,644
20 Լայս	40,353,584
1 Լայս շուգենա	859,000
2 Լայս	161,840
2 Լայս	104,520
1 Լայս	71,784
1 Լայս	
88 Շուգենա	
130 Լայս	224,179,300
1 Լայս	

Ներս հասած փոխաւոր ապրանքները :

Չեռակերտ	48,859	հակ
Չեռա	382	բեռ
Սեւաքսեղներ	58	սնտուկ
Լայս	184	բեռ
Կաւա	22	հակ
Սե	35	սնտ
Հաքար	7668	
Խահուէ	1,494	պարկ
Պղպեղ	175	
Լեզակ (չիլի)	40	սնտ
Որդան կարմիր (բերմը)	47	
Թէ (չայ)	408	
Չոր միւր	2,966	
Իւրաքանչիւր	72	
Տախտակ	22,000	կտոր
Կարեւոր	380	տակաւ
Օղ	104	
Բնակիչ	109	
Իրիկ	476	
Ուսմ	478	
Լըկաթ տախտակաւ	4,497	կտոր
Օղնի թիւթեղնաձեւ	13	տակաւ
Պղնձ	117	
Պղպտոտ (չէլի)	264	սնտ
Թիւթեղն (Թէնքէ)	191	
Բեւեռ	227	տակաւ
Կորձիք	309	սնտ
Կորձուած պղնձ	91	
Լըկեղներ	357	
Սեկ (մէշն)	1,100	բեռ
Լեկ	20	սնտ
Կերկ	55	
Թուղթ	327	
Կահարեղներ	13	
Կամացոց	15	
Սանրաւաճիք (խուրտէլաթ)	585	
Յանձնապակ (Ֆարֆուր)	15	
Հովանակ (չէմիկ)	22	

